

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ
ВІННИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. М.І. ПИРОГОВА**

Кафедра філософії та суспільних наук

**ФІЛОСОФІЯ
В СУЧАСНОМУ НАУКОВОМУ ТА
СОЦІАЛЬНО - ПОЛІТИЧНОМУ ДИСКУРСАХ
УКРАЇНИ**

МАТЕРІАЛИ ДОПОВІДЕЙ ТА ВИСТУПІВ

**ВСЕУКРАЇНСЬКОГО
КРУГЛОГО СТОЛУ**

21 листопада 2019 року

ВІННИЦЯ 2019

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

**ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР – академік Національної академії медичних наук України,
ректор Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук, професор, професор кафедри нормальної фізіології
Мороз Василь Максимович**

**ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА – проректор з наукової роботи
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор медичних наук професор, професор кафедри нормальної фізіології
Власенко Олег Володимирович,**

**професор кафедри філософії та суспільних наук
Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова,
доктор філософських наук, професор Вергелес Костянтин Миколайович**

Редакційна колегія:

Черкасов Святослав Васильович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова

Харьковченко Євген Анатолійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри релігієзнавства філософського факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Васильєва Ірина Василівна доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії, біоетики та історії медицини національного медичного університету ім. О.О. Богомольця

Ратніков Володимир Сазонович доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії Вінницького національного технічного університету

Попов Володимир Юрійович доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри філософії Донецького національного університету ім. В.Стуса

Куліш Павло Лаврентійович кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри філософії та суспільних наук Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР)

Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України Матеріали доповідей та виступів всеукраїнського круглого столу 21 листопада 2019 року Вінниця 2019. ТОВ «Друк плюс» . – 264 с.

Збірник містить матеріали доповідей та виступів учасників всеукраїнського круглого столу «**Філософія в сучасному науковому та соціально-політичному дискурсах України**», який відбувся в Вінницькому національному медичному університеті ім. М.І. Пирогова 21 листопада 2019 року з нагоди святкування Міжнародного дня філософії. У поданих матеріалах висвітлюється широке коло актуальних проблем розвитку філософських дисциплін від минулих часів до сучасних. Збірник адресовано науковцям, вищої та середньої освіти, аспірантам, магістрантам, пошукувачам, студентам та усім хто цікавиться філософією й гуманітарними дисциплінами.

Матеріали подані в авторській редакції. Автори опублікованих матеріалів несуть повну відповідальність за підбір, точність наведених фактів, цитат, економіко-статистичних даних, власних імен, посилань, грамотність, літературний стиль та інших відомостей. Редколегія залишає за собою право скорочувати та редагувати подані матеріали. Рукописи не повертаються. Організатори круглого столу та члени редколегії не завжди поділяють думки учасників (авторів).

Рекомендовано до друку Вченою радою Вінницького національного медичного університету ім. М.І. Пирогова (протокол № 5 від 26. грудня 2019р.)

УДК 159.9.01(477)

ISBN 976-785-8304-51

9. Кузнецов В. Г. Герменевтика и гуманитарное познание / В. Г. Кузнецов. – Москва : Издательство МГУ, 1991. – 192 с.
10. Соціальне пізнання: монографія / В. М. Бабаєв, О. С. Пономарьов, С. М. Пазиніч, С. О. Заветний: за заг. ред. О. С. Пономарьова; Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків : ХНУМГ, 2014. – 320 с.
11. Столярчук О. Історичне пізнання в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / О. Столярчук // Схід. – 2010. - №2 (102). – С. 112-115. – Режим доступу до журн.: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/22114/24-Stoliarchuk.pdf?sequence=1>.
12. Таран В. О., Зотов В. М., Резанова Н. О. Соціальна філософія: Навч. посіб. / В. О. Таран, В. М. Зотов, Н. О. Резанова. – Київ : Центр учбової літератури, 2009. – 272 с.
13. Філософський енциклопедичний словник (ФЕС) / гол. ред. колегії В. Шинкарук. – Київ : Абрис, 2002. – 744 с.
14. Ящук Т. І. Філософія історії: Курс лекцій. Навчальний посібник / Т. І. Ящук. – Київ: Либідь, 2004. – 536 с.

Вакар Т.В. к.екоп.н.,
доцент кафедри філософії та суспільних наук
Вінницький національний медичний університет ім. М. І. Пирогова
м. Вінниця, Україна

РОЗВИТОК ФІЛОСОФІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Сучасна епоха, епоха радикальних змін, руйнації старої індустріальної і формування нової інформаційної, техногенної цивілізації на передній план висунула проблеми освіти її змісту, сучасного стану та перспектив розвитку. У зв'язку з цим останнім часом активно розвивається нова галузь знань – філософія освіти, яка з'явилася не більше п'ятдесяти років тому. Основним

завданням філософії освіти є вивчення загальних закономірностей, механізмів та залежностей сучасних навчально-виховних процесів у соціальному і історичному контексті, а також цілей та аксіологічних засад освіти, принципів формування її змісту та спрямованості розвитку. Адже, від того, чи зуміє кожне наступне покоління пізнати і зрозуміти усе те, що виробили для них їхні попередники, залежить значною мірою їх розвиток. З іншого боку, людство має чітко з'ясувати для себе, що і як воно передасть нащадкам у спадок, якими мають бути діти, внуки, якими мають бути соціальні умови їхнього розвитку, як їх взагалі виховувати і чому навчати.[1]

Україна на початку XXI ст. теж переживає час змін, час реформ. Вони відбуваються чи не у кожній сфері життєдіяльності людини. Але недолугі спроби реформування освітянської галузі в останні десятиліття новітньої історії України так і не дали бажаних та очікуваних результатів. Причин наших невдач в цій царині можна віднайти безліч. Серед них і ті, що спричинені нехтуванням здобутків наших історичних пращурів у сфері освіти, виховання, філософії та культурі. Адже відомо, що тяга до знань є вкоріненою в ментальності нашого народу. І ця тяга простежується впродовж всієї нашої історії починаючи з часів Київської Русі і закінчуючи сьогоднішнім. Достатньо згадати місце та роль «книжників» у період X – XI століть, пізніше, їх продовжувачів гуманістів-просвітителів, тощо.

У XV-XVI століттях українські юнаки починають здобувати освіту за кордоном, зокрема в Італії. Саме італійські гуманістичні студії, бібліотеки, університети та академії вабили українців. По закінченні закордонних університетів, майже усі вони поверталися на батьківщину, але були й такі, що залишалися там, обіймаючи посади професорів, деканів, ректорів, займаючись науково-дослідницькою діяльністю тим самим прилучаючись до загальноєвропейського процесу розвитку освіти, науки, культури. Свідченням цього є діяльність Юрія Дрогобича (1450-1494), Павла Русина (бл.1470-1517), Станіслава Оріховського - Роксолана (1513-1566), та багатьох ін. Ті, що поверталися в Україну, поширювали тут натурфілософські ідеї Італійського

Відродження та ідеї Західноєвропейського гуманізму, що сприяло долученню українців до світової культури, а також заглибленню в свою власну історію та культуру, котра відтворювалася й популяризувалася письменниками-полемістами.

Опираючись на такі, властиві для української ментальності, риси як потяг до знань, нетерпимість рабства та несправедливості українські філософи-гуманісти вивели Україну, одну з перших у світі, на рівень філософсько-гуманістичної проблематики. А така риса як індивідуалізм яскраво проявилася, насамперед, у ставленні до освіти. Українці не лише займалися пошуками навчальних закладів (зокрема до Італії їм доводилося діставатися через Польщу, Чехію, Австрію, Швейцарію), але й засвоєнням знань та їх застосуванням. Отримані за кордоном знання набували власне українського колориту. Позаяк натуралізм та гуманізм в поглядах на світ та людину не відривався від теологізму допоки церква, за відсутності власної держави, виконувала основні суспільно-політичні, духовно-інтелектуальні та морально-виховні функції.

Ще однією рисою нашої ментальності є зосередженість на внутрішній світ особистості. Ця риса набула особливого звучання та висвітлення у творчості родоначальника української класичної філософії Г.С.Сковороди (1722-1794). Саме з його ім'ям, більшістю вітчизняних учених, насамперед, асоціюється епоха Українського Просвітництва. І хоча його ідейно-теоретична спадщина була тісно пов'язана з античною (Сократ, Платон, Аристотель, Плотін), середньовічною (отці церкви) філософією, німецькими просвітницькими та містичними ідеями він був і залишається справжнім українським мислителем котрий увібрав у себе всю своєрідність та велич українського духу. Його філософсько-світоглядні ідеї «про три світи та дві натури», вчення про «сродну (споріднену) працю» та «нерівну рівність» і сьогодні можуть слугувати дороговказною ниткою Аріадни у трансформаційному лабіринті українського освітянського процесу.

Згідно вчення Г. Сковороди людина народжується двічі. Перше – фізичне народження (тілесне: народження "тварі", світу "обітельного"). Друге – духовне – таке, що показане у Біблії. Найвищі духовні досягнення людина переживає при своєму другому народженні. На переконання Г. Сковороди, людина в процесі самопізнання, самостановлення та самовдосконалення передусім повинна зосередитися на власному покликанні і зробити його справою свого життя. Адже мета освіти – формування людини як, насамперед, вищої духовної істоти. Весь освітній процес спрямований у Г.Сковороди на те, щоб вчитель допомагав учневі у пошуках і знаходженні самого себе, своєї внутрішньої божественної сутності, "внутрішньої людини".[7]

Людина, на думку філософа, не може досягти духовного багатства і внутрішньої гармонії, якщо займатиметься лише пошуками поза собою існуючих матеріальних благ і тому стверджує, що основна мета виховання - навчити учня самоаналізу, що допоможе йому стати на вірний життєвий шлях та розвивати здібності згідно обраного фаху.

Здійснюючи екскурс в історію розвитку української філософії культури та освіти, переконуєшся в тому, що український народ зумів породити свою власну освітянську традицію та створити національну культуру і збагачувати нею без перебільшення увесь світ. Адже відомо, що освітянсько-педагогічні здобутки послідовників Г.С.Сковороди, наприклад, А.Макаренка, В.Сухомлинського, С.Чавдарова тощо є затребуваними та актуальними й сьогодні і не лише в Україні, а й далеко за її межами. А демократичні здобутки П. Орлика повністю відображено у Конституції США.[3]

Освіта (як і наука), в будь-якому суспільстві виконує когнітивні (пізнавально-практичні) та соціальні функції. Проте, якщо когнітивні функції є універсальними, то соціальні є доволі варіативними й залежать від особливостей суспільства, рівня його розвитку, місця в міжнародному розподілі праці та світовій культурі.

Але українському народові тривалий час доводилося виживати в умовах соціально-психологічного і політичного конформізму, який передбачав

"задоволення у рабстві". Але такий стан є здоланим насамперед активною соціально-політичною поведінкою соціуму, пошуками та знаходженні шляхів розбудови державності, в подоланні "малоросійського" комплексу меншовартості, в посиленні раціонально-вольової поведінки особистості, в тих могутніх внутрішніх потягах, що глибоко вкорінені в душі українців. Нині в Україні все це уже розпочалося.

Проте реалізація прагнень та устремлінь щодо амбіційних планів трансформації освіти і науки в Україні має спиратися як на традиційні національні та світові, так і на новітні засади, що запропоновані ЮНЕСКО ("вчитися знати, вчитися робити, вчитися бути, вчитися співіснувати"), а також ідеї та принципи Болонського процесу.

Так, наприклад, порівняно з Україною, освітянські галузі США і Німеччині є децентралізованими. У Німеччині чинний Закон про сприяння освіті, гарантує надання учням і студентам фінансової допомоги (якщо щомісячний прибуток батьків невисокий). У німецькій системі освіти діє американська модель багаторівневої підготовки фахівців, за якою документи про освіту визнаються на міжнародному рівні: диплом бакалавра (після трьох-чотирьох років навчання) і магістра (4-5 років навчання). Такі пріоритети зумовлені диференційованістю освітніх потреб німецького суспільства, запитами на різні навчальні програми та форми атестації.

У США методологія освітньої політики нинішньої адміністрації президента переважно орієнтована на філософські ідеї постмодернізму і соціального конструктивізму. На думку більшості представників сучасної американської педагогічної освіти, саме ці ідеї визначатимуть філософію людства XXI ст. Тому, вважають американці, сучасна освіта має спрямовувати свої зусилля на підготовку відповідальних, творчих, активних людей, які шанують диверситивність (різноманітність людей, поглядів, культур, методів навчання і т.д.), діалог культур, спільний розвиток викладачів і студентів тощо.

Особливо важливо нинішнім українцям, зі світового культурного надбання увібрати усе найкраще, а також згадати про своє, національне (часто-

густо безцеремонно кимось привласнене) і показати усьому світові, що й у нас є чому повчитися, а не лише демонструвати свої досягнення у вигляді еміграції нашого інтелекту та культурних діячів. Сьогодні, як ніколи, Україна не може собі цього дозволити. Інакше, у прагненні комусь догодити, ми можемо просто розчинитися у новому світовому соціокультурному просторі, творити нову державу, але розгубити українську націю.

Реформи української освіти, що декларуються, мають, окрім всього іншого, спиратися і на дві мудрі поради – китайського філософа-мислителя Конфуція «ідучи вперед не забувай оглядатися назад» і українського поета-кобзаря Тараса Шевченка «і чужому научайтесь й свого не цурайтесь». Ці дві мудрості містять в собі, у знятому вигляді, ідеї як культурного консерватизму так і сучасного лібералізму освіти.

Культурний консерватизм (від лат. «*conservo*» – зберігаю) є найдавнішою ідеологією освіти. Ідеї, що лежать в основі цього напрямку: освіта – це передача культурних досягнень, що становлять основу цивілізації; завдання вчителя – зберігати і передавати гідні традиції минулого; школа має пристосувати людину до норм, стандартів і вічних істин.[6]

Основними течіями консерватизму в освіті є:

– класичний реалізм (завдання освіти – формувати навички здобуття знань, використовувати знання, отримувати від цих процесів задоволення);

– переніалізм (завдання освіти – передавати цінності античної і середньовічної культури; авторитет учителя незаперечний, має беззаперечну владу над учнями);

– есенціалізм (завдання освіти – збереження і передача тих ідей, уявлень, практичного досвіду, що характеризували культуру минулого; учень – сприйнятливий спостерігач універсуму).

Ліберальна освітня політика спрямована на забезпечення академічної свободи, зокрема свободи викладання і навчання. Вчителі повинні мати свободу щодо методів викладання в межах своєї компетенції і спеціалізації. Учні вільні навчатися і можуть користуватися своєю свободою, доки це не

суперечить праву вчителя на викладання та права інших учнів на навчання. Іншими словами, ліберали забезпечують академічну свободу в певних рамках. Руйнівна поведінка учнів або перевищення вчителями ліміту їх експертизи виходить за рамки гарантії свободи. Методи дослідження, пошуки розв'язання проблем повинні домінувати в ліберальній системі освіти.

Мета ліберальної ідеології – деполітизація школи. Школи мають бути вільними від явної політизації. На них не повинні впливати політичні партії та їх ідеології. З іншого боку, ліберальна ідеологія підтримує існування будь-яких шкільних організацій, асоціацій і клубів. Членство в них дає необхідний досвід співробітництва, колективного прийняття рішень, демократичного встановлення правил та процедур тощо. Активна участь у шкільному самоврядуванні допомагає набуттю громадянських навичок, необхідних для життя в сучасному демократичному суспільстві.

Сьогодні більшість учених, економістів, політиків визнали однобічність і хибність ідеї пріоритетної ролі лібералізації ринкових відносин та мінімальне втручання держави у ці відношення. Новий запропонований проект концептуальних засад філософії освіти спирається на досягнення та розкриття нової системи закономірностей взаємозв'язку певних обов'язкових прав діяльності для усіх соціальних суб'єктів із плюральністю їхніх проявів, яка і повинна стати новою парадигмою цієї діяльності (синтетичний напрям).

Сьогодні в Україні відбувається становлення такого напрямку філософії, котрий спрямований на подолання недоліків попередніх, та новий синтез позитивного. Виходячи з того, що новою методологією розробки нової філософської концепції освіти і науки та її впровадження в практику пропонується система принципів синергетичної парадигми, звернемо увагу на те, що застосування її розкриває значні можливості для створення інноваційної системи, яка заснована на синтетичній концепції "руху на випередження", позаяк тільки така концепція, на нашу думку, спроможна забезпечити не лише прискорення темпів входження України в коло розвинених країн, а й подолання

недоліків існуючих нині технократично-егоїстичних форм даного руху, тобто становлення сучасної соціально орієнтованої його форми.[2]

Література

1. Андрущенко В. П. Роздуми про освіту / В. П. Андрущенко - К., 2004.
2. Бичко А. Національні аспекти філософської освіти в Україні / Ада Бичко // Філософія освіти: Науковий часопис. -2005. - № 1. - С.210-229.
3. Горський В. С. Історія української філософії: Навчальний посібник / В. С. Горський - К.: Наукова думка, 2001. - 375с.
4. Григорій Сковорода. Повне зібрання творів: [у 2 т.] / Григорій Сковорода - К., 1973.
5. Клепко С. Ф. Конспекти з філософії освіти / С. Ф. Клепко - Полтава: ПОШПО, 2007. - 424 с.
6. Михальченко М. Філософія освіти і соціокультурна теорія / Михальченко М. // Філософія освіти: Науковий часопис. - 2005. - №1. - С. 38-50.
7. Стратій Я. Сковородинівське розуміння освіти в світлі концепції "внутрішньої людини" / Ярослава Стратій // Сковорода Григорій: ідейна спадщина і сучасність. - К., 2003. - С.34В - 360.
8. Українські гуманісти епохи Відродження: Антологія: у 2 ч. I [відп. ред. В. М. Нічик]. - Ч.2. - К.: Наукова думка "Основи", 1995.